

SMRT HEGEMONA: Historie nám říká, co bude následovat po pádu USA

- editor007 | 5. dubna 2024

USA: Jedním z kuriózních rysů americké krajiny je skutečnost, že financializace ekonomiky je v dnešní době všeobecně odsuzována jako nezdravá, ale přesto se pro její zvrácení dělá jen málo. Byly doby, kdy v osmdesátých a devadesátých letech minulého století měl kapitalismus poháněný financemi nastolit dobu lepší alokace kapitálu a dynamičtější ekonomiky. Tento názor už dnes často neslyšíme.

Pokud je tedy takový jev v drtivé většině vnímán negativně, ale nedochází k jeho změně, pak možná nejde jen o selhání tvorby politiky, ale spíše o něco hlubšího – něco, co je více endemické pro samotnou strukturu kapitalistické ekonomiky. Je samozřejmě možné svalit vinu za tento stav na současnou úrodu cynických a po moci toužících elit a u toho se v analýze zastavit. Zkoumání historie však odhaluje opakující se případy financializace, které vykazují pozoruhodné podobnosti, což vybízí k závěru, že možná potíže americké ekonomiky v posledních desetiletích nejsou ojedinělé a že stále rostoucí moc Wall Streetu byla v jistém smyslu předurčena.

Giovanni Arrighi: Financializace jako cyklický jev

V této souvislosti se vyplatí vrátit se k práci italského politického ekonoma a historika globálního kapitalismu Giovanniho Arrighiho (1937-2009). Arrighi, který je často zjednodušeně označován za marxistického historika, což je vzhledem k šíři jeho díla příliš zužující označení, zkoumal původ a vývoj kapitalistických systémů sahajících až do renesance a ukázal, jak opakující se fáze finanční expanze a kolapsu podporují širší geopolitické rekonfigurace. Ústřední místo v jeho teorii zaujímá představa, že cyklus vzestupu a pádu každého následujícího hegemonu končí krizí financializace. Právě tato fáze financializace usnadňuje přechod k dalšímu hegemonovi.

Počátek tohoto cyklického procesu Arrighi datuje do období italských městských států 14. století, které nazývá zrodem moderního světa. Od spojení janovského kapitálu a španělské moci, které vedlo k velkým objevům, sleduje tuto cestu přes Amsterdam, Londýn a nakonec Spojené státy.

V každém případě je cyklus kratší a každý nový hegemon je větší, složitější a mocnější než ten předchozí. A jak jsme se zmínili výše, každý z nich končí krizí financializace, která označuje konečnou fázi hegemonie. Tato fáze však také zúrodňuje půdu, v níž vyklíčí další hegemon, a označuje tak financializaci za předzvěst blížící se hegemonické změny. V podstatě se nastupující mocnost objevuje částečně tím, že využívá finanční zdroje financializované a upadající mocnosti.

Arrighi zjistil první vlnu financializace, která začala kolem roku 1560, kdy se janovští obchodníci stáhli z obchodu a specializovali se na finance, čímž navázali symbiotické vztahy se Španělským královstvím. Další vlna začala kolem roku 1740, kdy se Nizozemci začali stahovat z obchodu, aby se stali „bankéři Evropy“. Financializace ve Velké Británii, kterou se budeme zabývat níže, se objevila kolem konce 19. století; pro Spojené státy začala v 70. letech 20. století.

Hegemonii definuje jako „moc státu vykonávat funkce vedení a správy nad systémem suverénních států“. Ústředním bodem tohoto pojetí je myšlenka, že historicky bylo takové vládnutí spojeno s proměnou fungování systému vztahů mezi státy jako takového a také že se skládá jednak z toho, co bychom nazvali geopolitickou dominancí, ale také z jakéhosi intelektuálního a morálního vedení. Hegemonní mocnost se nejen dostává na vrchol v šarvátkách mezi státy, ale ve skutečnosti ve

vlastním zájmu kuje systém jako takový. Klíčem k této schopnosti rozšiřování vlastní moci hegemonu je schopnost proměnit své národní zájmy v zájmy mezinárodní.

Pozorovatelé současné americké hegemonie rozpoznají proměnu globálního systému podle amerických zájmů. Udržování ideologicky nabitého řádu „založeného na pravidlech“ – údajně ve prospěch všech – přesně zapadá do kategorie slučování národních a mezinárodních zájmů. Přitom předchází hegemon, Britové, měli svou vlastní verzi, která zahrnovala jak politiku volného obchodu, tak odpovídající ideologii, která zdůrazňovala bohatství národů nad národní suverenitou.

Vrátíme-li se k otázce financializace, s originálním vhladem do jejího epochálního aspektu přišel nejprve francouzský historik Fernand Braudel, jehož byl Arrighi žákem. Braudel poznamenal, že vzestup financí jako převládající kapitalistické činnosti dané společnosti je známkou jejího blízkého se úpadku.

Arrighi tento přístup převzal a ve svém hlavním díle nazvaném „Dlouhé dvacáté století“ rozpracoval svou teorii cyklického vzorce vzestupu a pádu v rámci kapitalistického systému, který nazval „systémový cyklus akumulace“. Podle této teorie je období vzestupu založeno na expanzi obchodu a výroby. Tato fáze však nakonec dospěje do fáze zralosti, kdy je obtížnější ziskově reinvestovat kapitál do další expanze. Jinými slovy, ekonomické úsilí, které vyneslo vzestupující mocnost na její vrchol, se stává stále méně ziskovým, protože konkurence se zintenzivňuje a v mnoha případech se velká část reálné ekonomiky ztrácí na periferii, kde jsou nižší mzdy. K tomu přispívají i rostoucí administrativní výdaje a náklady na udržování stále se rozšiřující armády.

To vede k nástupu toho, co Arrighi nazývá „signální krizí“, což znamená hospodářskou krizi, která signalizuje přechod od akumulace prostřednictvím materiální expanze k akumulaci prostřednictvím finanční expanze. Následuje fáze charakterizovaná finančním zprostředkováním a spekulacemi. Jiný způsob, jak o tom uvažovat, je, že poté, co národ ztratil faktický základ své ekonomické prosperity, obrací se k financím jako k poslední ekonomické oblasti, v níž lze udržet hegemonii. Fáze financializace se tedy vyznačuje přehnaným důrazem na finanční trhy a finanční sektor.

Jak financializace oddaluje nevyhnutelné

Korozivní povaha financializace však není zřejmá okamžitě – ve skutečnosti je tomu právě naopak. Arrighi ukazuje, jak obrát k financializaci, který je zpočátku poměrně lukrativní, může poskytnout dočasný a iluzorní oddech od trajektorie úpadku, a oddálit tak nástup konečné krize. Například tehdejšího hegemonu, Velkou Británii, nejvíce zasáhla takzvaná Dlouhá krize v letech 1873-1896, což bylo dlouhé období nedobrého stavu, v němž se zpomalil průmyslový růst Británie a snížilo se její hospodářské postavení. Arrighi to označuje za „signální krizi“ – bod cyklu, kdy se ztrácí produktivní síla a nastupuje financializace.

A přesto, jak Arrighi cituje knihu Davida Landese „Nespoutaný Prométheus“ z roku 1969, „jako mávnutím kouzelného proutku se kolo otočilo“. V posledních letech století se podnikání náhle zlepšilo a zisky vzrostly. „Vrátila se důvěra – ne ta prchavá a prchavá důvěra krátkých konjunktur, které přerušovaly pochmurné období předchozích desetiletí, ale všeobecná euforie, jaká nepanovala od ... počátku 70. let 19. století....V celé západní Evropě žijí tato léta v paměti jako staré dobré časy – edwardiánská éra, la belle époque.“ Všechno se zdálo být opět v pořádku.

Na náhlém obnovení zisků však není nic magického, vysvětluje Arrighi. Stalo se to, že „s tím, jak její průmyslová nadvláda slábla, triumfovaly její finance a její služby jako přepravce, obchodníka, pojišťovacího makléře a zprostředkovatele ve světovém platebním systému se staly nepostradatelnějšími než kdykoli předtím“.

Jinými slovy, došlo k velkému rozmachu finančních spekulací. Zpočátku velká část rozšiřujících se finančních příjmů pocházela z úroků a dividend, které byly generovány předchozími investicemi. Stále větší část však byla financována tím, co Arrighi nazývá „domácí přeměnou komoditního kapitálu na kapitál peněžní“. Mezitím, jak se přebytečný kapitál přesouval z obchodu a výroby, začaly britské reálné mzdy od poloviny devadesátých let 19. století klesat, což byl obrat trendu posledních pěti desetiletí. Bohatnutí finanční a podnikatelské elity při celkovém poklesu reálných mezd je něco, co by mělo pozorovatelům současné americké ekonomiky znít povědomě.

Přijetím financializace zahrála Británie v podstatě poslední kartu, kterou měla, aby odvrátila svůj imperiální úpadek. Za tím vším stála zkáza první světové války a následná nestabilita meziválečného období, projev toho, co Arrighi nazývá „systémovým chaosem“ – jevem, který se stává zvláště viditelným během signálních a terminálních krizí.

Arrighi si všímá, že historicky byly tyto kolapsy spojeny s eskalací do otevřeného válečného konfliktu – konkrétně s třicetiletou válkou (1618-48), napoleonskými válkami (1803-15) a oběma světovými válkami. Zajímavé a poněkud neintuitivní je, že v těchto válkách obvykle nestáli současný hegemon a vyzyvatel na opačných stranách (pozoruhodnou výjimkou jsou anglo-holandské námořní války). Spíše to byly obvykle akce jiných soupeřů, které urychlily příchod konečné krize. Ale i v případě Nizozemců a Britů koexistoval konflikt se spoluprací, protože nizozemští obchodníci stále více směřovali svůj kapitál do Londýna, kde přinášel lepší výnosy.

Wall Street a krize posledního hegemonu

Proces financializace vycházející ze signální krize se s překvapivou podobností opakoval i v případě nástupce Británie, USA. Sedmdesátá léta 20. století byla pro USA desetiletím hluboké krize s vysokou mírou inflace, oslabením dolaru po opuštění zlaté konvertibility v roce 1971 a, což bylo možná nejdůležitější, ztrátou konkurenceschopnosti americké výroby. Vzhledem k tomu, že rostoucí mocnosti jako Německo, Japonsko a později i Čína byly schopny je ve výrobě předstihnout, dosáhly USA stejného bodu zlomu a stejně jako jejich předchůdci se obrátily k financializaci. Sedmdesátá léta 20. století byla podle slov historičky Judith Steinové „klíčovou dekadou“, která „zpečetila celospolečenský přechod od průmyslu k financím, od tovární haly k obchodnímu parketu“.

To, jak vysvětluje Arrighi, umožnilo USA přilákat obrovské množství kapitálu a přejít na model deficitního financování – rostoucí zadluženost americké ekonomiky a státu vůči zbytku světa. Financializace však také umožnila USA posílit svou ekonomickou a politickou moc ve světě, zejména proto, že dolar se stal světovou rezervní měnou. Tato úleva poskytla USA iluzi prosperity konce 80. a 90. let, kdy, jak říká Arrighi, „panovala představa, že se Spojené státy ‘vrátily’“. K tomuto bujarému optimismu a pocitu, že západní neoliberalismus byl ospravedlněn, nepochybně přispěl i zánik jeho hlavního geopolitického rivala, Sovětského svazu.

Pod povrchem se však tektonické desky úpadku stále rozměňovaly, jak se USA stávaly stále závislejšími na vnějším financování a stále více zvyšovaly pákový efekt na zmenšující se kousek reálné ekonomické aktivity, která byla rychle offshorována a vyprazdňována. S rostoucím významem Wall Streetu se mnoho typických amerických ekonomik v podstatě zbavilo aktiv v zájmu finančního zisku.

Jak však Arrighi upozorňuje, financializace pouze brzdí nevyhnutelné a následné události v USA to jen odhalily. Koncem 90. let začala samotná financializace selhávat, počínaje asijskou krizí v roce 1997 a následným prasknutím bubliny dotcom a pokračujícím snížením úrokových sazeb, které nafouklo bublinu na trhu s bydlením, jež tak spektakulárně explodovala v roce 2008. Od té doby se kaskáda nerovnováh ve finančním systému jen zrychlila a jen díky kombinaci stále zoufalejších finančních triků – nafukování jedné bubliny za druhou – a otevřeného nátlaku se USA podařilo

prodloužit svou hegemonii ještě o něco déle, než bylo na čase.

V roce 1999 Arrighi ve svém článku, jehož spoluautorkou byla americká badatelka Beverly Silverová, shrnul tehdejší situaci. Od napsání těchto slov uplynulo již čtvrt století, ale stejně dobře mohla být napsána minulý týden:

„Globální finanční expanze posledních zhruba dvaceti let není ani novou etapou světového kapitalismu, ani předzvěstí ‘nadcházející hegemonie světových trhů’. Spíše je nejjasnějším znamením, že se nacházíme uprostřed hegemonické krize. Jako takovou lze očekávat, že expanze bude dočasným jevem, který skončí více či méně katastrofálně... Avšak zaslepenost, která vedla vládnoucí skupiny [hegemonických států minulosti] k tomu, že zaměnily ‘podzim’ za nové ‘jaro’ své... moci, způsobila, že konec přišel dříve a katastrofálněji, než by jinak mohl... Podobná zaslepenost je patrná i dnes.“

Raný prorok multipolárního světa

Ve svém pozdním díle Arrighi obrátil pozornost k východní Asii a zkoumal vyhlídky na přechod k další hegemonii. Na jedné straně označil Čínu za logického nástupce americké hegemonie. Jako protiváhu k tomu však neviděl pokračování jím nastíněného cyklu na věčné časy a domníval se, že nastane okamžik, kdy již nebude možné uvést v život stát s většími a komplexnějšími organizačními strukturami. Možná, spekoval, že Spojené státy představují právě takovou expanzivní kapitalistickou mocnost, která dovedla kapitalistickou logiku až k jejím pozemským hranicím.

Arrighi také považoval systémový cyklus akumulace za jev vlastní kapitalismu, který se nevztahuje na předkapitalistickou dobu nebo nekapitalistické formace. V roce 2009, kdy Arrighi zemřel, zastával názor, že Čína zůstává rozhodujícím způsobem nekapitalistickou tržní společností. Jak se bude vyvíjet, zůstávalo otevřenou otázkou.

Arrighi sice nebyl dogmatikem v otázce, jak se bude budoucnost vyvíjet, a své teorie neuplatňoval deterministicky, zejména s ohledem na vývoj v posledních desetiletích, ale důrazně hovořil o tom, co by se dnešním jazykem dalo nazvat nutností přizpůsobit se multipolárnímu světu. Ve svém článku z roku 1999 spolu se Silverem předpověděli, že „více či méně brzký pád Západu z velitelských výšin světového kapitalistického systému je možný, dokonce pravděpodobný“.

USA podle nich „mají ještě větší možnosti než Británie před sto lety přeměnit svou upadající hegemonii ve vykořisťovatelské panství“. Pokud se systém nakonec zhroutí, „bude to především kvůli odporu USA k přizpůsobení a přizpůsobení. A naopak, přizpůsobení a přizpůsobení se USA rostoucí ekonomické síle východoasijského regionu je nezbytnou podmínkou nekatastrofického přechodu k novému světovému řádu“.

Zda k takovému přizpůsobení dojde, se teprve uvidí, ale Arrighi se vyjadřuje pesimisticky, když poznamenává, že každý hegemon na konci svého cyklu dominance zažívá „závěrečný boom“, během něhož sleduje své „národní zájmy bez ohledu na problémy na úrovni systému, které vyžadují řešení na úrovni systému“. Výstižnější popis současného stavu nelze formulovat.

Problémy na systémové úrovni se množí, ale sklerotický ancien régime ve Washingtonu je neřeší. Tím, že zaměnil svou financionalizovanou ekonomiku za životaschopnou, přecenil sílu zbrojení finančního systému, který ovládá, a tak opět vidí „jaro“ tam, kde je pouze „podzim“. To, jak předpovídá Arrighi, jen urychlí konec.

AUTOR: Henry Johnston

Překlad: zvedavec.news

ZDROJ: <https://www.rt.com/business/594432-financialization-death-empires/>